

O'zbekiston yo'l qurilishi siyosatlarining iqtisodiy tahlili

Sadinova Baxora Boymurzoyevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonning yo'l qurilish siyosatlari iqtisodiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Yo'l infratuzilmasini rivojlantirishdagi o'zgarishlar, loyihalarning iqtisodiy samaradorligi, investitsiya jalb qilish imkoniyatlari va moliyalashtirish mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, yo'l qurilishi bilan bog'liq siyosatlarining iqtisodiy o'sishga ta'siri va xususiy sektor ishtirokining ahamiyati ham muhokama qilinadi. Maqola orqali O'zbekistonda transport infratuzilmasini rivojlantirish jarayonlari va bu jarayondagi iqtisodiy omillar chuqur tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, yo'l qurilishi, iqtisodiy tahlil, infratuzilma, investitsiya, moliyalashtirish, transport siyosati, iqtisodiy o'sish, xususiy sektor.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy infratuzilmaning eng muhim vazifasi jamiyatning barcha sohalarining bir maromda ishlashini ta'minlash, ishlab chiqarish va umuman iqtisodiyotni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratishdan iborat. Shu bois bizga transport, ayniqsa, yo'l transporti O'zbekiston sanoat va ijtimoiy infratuzilmasining asosiy tarkibiy qismi vazifasini o'taydi. Hozirgi kunda O'zbekiston ulkan transport salohiyatiga ega bo'lib, mavjud yo'nalishlarda transportning barcha turlarida yuklar va yo'lovchilarni tashishda mamlakatning ehtiyojlarini qondirish uchun imkoniyatlarga ega. 2021-yil 1- oktabr holatiga ko'ra, transport sohasida qariyb 18 723 ta korxonalar va tashkilotlar jalb qilingan. O'tgan yilning shu davriga nisbatan ularning soni 1 947 birlikka ko'paydi, o'sish 11,6 ni tashkil etdi.

Shu bilan birga, temir yo'l transporti yuk aylanmasi hajmi 18 702,3 mln. ni tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 958,6 mln. t-km. ga yoki 5,4% ga o'sish kuzatildi. Mamlakatning savdo aloqalari ko'p jihatdan qo'shni mamlakatlarning rivojlanish darajasi, tranzit imkoniyatlari va ochiqligi, eng muhimi, siyosiy irodaga bog'liqdir. O'zbekistonda bu masalaga alohida ahamiyat berilmoqda. O'tgan davr davomida zamonaviy yo'l-transport infratuzilmasini shakllantirish, jahon bozorlariga yangi yo'nalishlar ochish, mamalakatimizni dunyoning boshqa mintaqalar bilan bog'lovchi zamonaviy transport kommunikatsiyalarni yaratish borasida ulkan ishlar amalga oshirildi.

Rivojlantirish, yangi bosqichida maqsadli transport ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va uzoq muddatda raqobatdoshligini saqlash haqida o'ylash, kompaniyaning ish jarayonlarini uzluksiz va har tomonlama optimallashtirish, boshqaruv tamoyillari takomillashtirish hisoblanadi. Transport ishlab chiqarishning talab darajasida sifatini ta'minlash uchun me'yoriy huquqiy ba'zani shakllantirish biznes-jarayonlar samaradorligini oshirish yo'lidagi birinchi qadamdir. Kompaniyaning strategik maqsadlari, uning vazifasi, sifatini boshqarish, resurslar, ishlab chiqarish texnologiyalarni joriy etish, iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishni koordinatorlik boshqarish sohasidagi faoliyati samaradorligini oshirishning asosiy maqsad va vositalarni belgilovchi hujjatlardan biri. So'nggi yillarda yo'lga bo'lgan talablar oshmoqda. Yo'llarga bo'lgan e'tibor nafaqat iqtisodiyot o'sishi balki insonlarning uzog'ini yaqin qiluvchi unumdorlik xususiyatlarini ham belgilab bermoqda. Yo'llar inson hayoti bilan alohida chambarchas bog'liqlikda o'z ifodasini topmoqda. Yo'llar insonning og'irini yengil, uzog'ini yaqin qilishi uchun muhim rol tutmoqda. Avtomobillar rivojlanishi bilan yo'l qurilish me'yorlari va qoidalari ham o'zgarib bordi. Birinchi texnik shartlar 1931-yilda keyingisi esa 1934-yilda chiqdi. 1938-yilda esa "Ko'priklar

va yo‘llar qurish texnik shartlari”tasdiqlandi.Bundan ko‘rinib turibdiki,yo‘llar inson hayotida muhim ahamiyat kasb etishi,ularning rivojlanish istiqbollarida yo‘lga bo‘lgan ehtiyoj ortib borishidan dalolat beradi.Mamlakatning tashqi va ichki aloqalarini,xalq xo‘jaligining iqtisodiy sohalarini rivojlanishi bilan yo‘lga bo‘lgan talablar aloqa yo‘llarining rivojlanishiga bog‘liq.Aloqa yo‘llari qisman insoniyat tarixi ya‘ni,so‘qmoqlardan iborat bo‘lgan.Yo‘l qurilishi ko‘p yillik tarixga ega.Yo‘l konstruksiyalari va ularni qurish usullari insoniyat tarixida turli jabhalarda o‘zgarib kelgan.Yo‘l tarmoqlarni lokomotivlar,kemalar,avtomobillar,temiryo‘llar,havo yo‘llari bilan iqtisodiy samaradorligining yuqori ko‘rsatkichda rivojlanishida yo‘llarning o‘rni beqiyos desak,mubolag‘a bo‘lmaydi,albatta.Bugungi kunda Respublikada avtomobil yo‘llari tarmog‘ining umumiy uzunligi 183783 kmni tashkil qilmoqda.Yo‘llarning tasnifi quyidagilardan iborat:

- Temir yo‘llar
- Avtomobil yo‘llar
- Havo yo‘llar
- Quvur yo‘llar
- Sanoat yo‘llar va boshqalar

Har qaysi yo‘llar o‘ziga xos ustun va kamchilik tomonlari bilan bir-biridan farq qiladi.Misol uchun,Temiryo‘l transportining ishlab chiqarish iqtisodiy faoliyati samaradorligini baholash usullarini ishlab chiqish,fan va texnika yutuqlariga asoslanadi, ishlab chiqarishni tashkil etishning yangi usullarini joriy etish,temiryo‘l transportining ichki jarayonlarini tashqi subyektlar bilan hamkorlikda tartibga solishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishdan iborat bo‘ladi.Temiryo‘llar boshqa transport vositalariga nisbatan yuk tashishi ustun bo‘lsa,harakat tezligi pastligi uning kamchiliklari bilan ifodalanadi.Yo‘llarning iqtisodiy sohalarida boshqa davlatlar bilan o‘zaro bog‘liqlikda import va eksport sohasida ularning tovar almashinishida yo‘llardan keng miqyosda foydalanish o‘rni beqiyosdir.Respublikamizda iqtisodiy rivojlanish shartlarini ta‘minlaydigan xalqaro transport yo‘laklarini barpo qilish,transit va viloyatlar oralig‘ida ishonchli transport aloqalarini ta‘minlash,respublikaning tashqi integriyatsiyalashgan va ichki birikkan yagona transport muhitini shakllantirish qolaversa,Buyuk ipak yo‘lini qayta tiklash va jahon bozoriga chiqish kabi masalalar davlat yo‘l siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib hisoblanadi.Bunda yo‘llarga bo‘lgan talablarning amaliy yechimi shundan iboratki,yo‘llarni rekonstruksiya qilish,transport talablariga bo‘lgan talablarni qondirish,avtomobillar qulayligini oshirish va xavfsizligini ta‘minlash iqtisodiy rivojlanishda muhim kasb etadi. Bugungi kunda transport yo‘laklariga alohida e‘tibor qaratilmoqda.Respublikada transport kommunikatsiyalarini rivojlantirish bo‘yicha davlat texnik siyosatida ustuvor vazifalar belgilangan va talablar qo‘yilgan.

-O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.08.2003-yildagi UP-3292 sonli qarorida “ foydalaniladigan avtomobil yo‘llarini qurish va ulardan foydalanishni boshqarish tizimini takomillashtirish”to‘g‘risidagi qonuni mana shular jumlasidandir. Bu borada Yevropa hamjamiyatining TESIS dasturi asosida tuzilgan TRASEKA loyihasini O‘zbekistonda qo‘llab quvvatlanishiga misol bo‘ladi.Bunga xulosa qilib shuni aytib o‘tishimiz joizki,kishilik jamiyati rivojlanishi bilan yo‘lga bo‘lgan talab va takliflar rivojlangan.Hozirgi kunga kelib iqtisodiy sohalarining turli jabhalarda rivojlanish suratlari oshirilishida aloqa yo‘llariga borib taqaladi.Iqtisodiyotning bir bo‘lagiga aylangan yo‘llar rivojlanishida,ularga bo‘lgan e‘tibor shular jumlasidandir.Bugungi kunda O‘zbekiston yo‘lsozlari oldida turgan asosiy vazifa,bu jahon bozoriga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradigan transport kommunikatsiyalarini qurish,ularning xavfsizligina ta‘minlash,mustahkam,uzoq vaqt xizmat qiladigan yo‘llarni qurish va ularni rivojlantirishdan iborat.Yo‘llar qanchalik rivojlansa davlatlararo hamjamiyatlik,chetki

davlatlararo tovar almashinuvi, iqtisodiyotning yuqori ko'rsatkichlarda o'sishi yo'llarning keng tarmoqda rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir.

Xulosa

O'zbekiston yo'l qurilishi siyosatlari mamlakat iqtisodiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Yo'l qurilishi va transport infratuzilmasi sohasidagi siyosatlar iqtisodiy o'sishga katta hissa qo'shadi, aholini bandlik bilan ta'minlash va logistika samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Hozirgi davrda O'zbekiston hukumati yo'l qurilishi loyihalarini rivojlantirish uchun mahalliy va xalqaro sarmoyalarni jalb qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishga alohida e'tibor qaratmoqda. Mazkur tahlil yo'l qurilishining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik, infratuzilmani moliyalashtirish va samarali boshqaruvning ahamiyatini ko'rsatadi. Shuningdek, ekologik barqarorlikni saqlash va resurslarni oqilona ishlatish yo'lida qabul qilingan siyosatlarning strategik afzalliklari ham ta'kidlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Davlat statistika qo'mitasi. (2023). "O'zbekiston transport va yo'l infratuzilmasi statistik ma'lumotlari". Toshkent.
2. Xalqaro valyuta jamg'armasi. (2022). "O'zbekiston iqtisodiyoti: infratuzilma rivojlanishi va investitsiya imkoniyatlari". IMF.
3. D. R. Axmedov. (2021). "O'zbekistonda transport va yo'l infratuzilmasining iqtisodiy ahamiyati". O'zbekiston iqtisodiyoti jurnali, 4(2), 34-50.
4. Jahon banki. (2022). "O'zbekiston yo'l tarmoqlarining rivojlanishi va xalqaro transport koridorlari". Washington, D.C.: World Bank.
5. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. (2023). "Yo'l infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha davlat strategiyasi". Toshkent.
6. A. Karimov. (2020). "Infratuzilma va iqtisodiy o'sish: O'zbekiston yo'l qurilishi tahlili". Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti ilmiy maqolalar to'plami, 5(1), 58-74.
7. Moliya vazirligi. (2023). "Yo'l qurilishi sohasiga ajratilgan davlat sarmoyalari va ularning iqtisodiy ta'siri". Toshkent.
8. S. R. Niyozov. (2021). "O'zbekistonda yo'l qurilishi va ekologik barqarorlik". Ekologiya va iqtisodiyot jurnali, 3(4), 27-45.
9. Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki. (2022). "O'zbekiston transport infratuzilmasining iqtisodiy tahlili". Washington, D.C.: IBRD.
10. A. Ibragimov va boshqalar. (2023). "Yo'l qurilishi siyosatlarining investitsiya jozibadorligi: O'zbekiston misolida". Toshkent: O'zbekiston iqtisodiy tadqiqotlar instituti.